

Závěrečná zpráva auditu VaVaI

Jiří Rákosník

Mezinárodní audit výzkumu, vývoje a inovací v ČR a implementace výsledků do strategických dokumentů je jedním z tzv. individuálních projektů národních pro oblast terciárního vzdělávání, výzkumu a vývoje, které v rámci Operačního programu Vzdělávání pro konkurenceschopnost realizuje Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR. Důležitou součástí projektu byla veřejná zakázka, kterou na základě výběrového řízení realizovalo od dubna 2009 do října 2011 konsorcium šesti renomovaných zahraničních institucí. Zodpovědnost za celou zakázku převzala britská organizace Technopolis Group působící v devíti evropských zemích.

Partnery Technopolisu byly dvě významné evropské instituce, které se zaměřují na studium systémů výzkumu a inovací: Manchester Institute of Innovation and Research a rakouský institut Joanneum Research, dále Center for Higher Education Policy Studies (CHEPS) z univerzity v Twente, které se orientuje na oblast vysokoškolské výuky, evropský specialista na bibliometrii Centre for Science and Technology Studies (CWTS) z univerzity v Leidenu a slovenská společnost Peritus, která má zkušenosti v oblasti práv k duševnímu vlastnictví. Velikost a odborná síla konsorcia odpovídá ambicióznímu zadání zakázky, které pokrývalo prakticky všechny oblasti týkající se systému výzkumu, vývoje a inovací (VaVaI) v ČR. Podle vyjádření zkušených členů konsorcia se projekt hodnocení výzkumu s tak komplexním zadáním dosud nikde nerealizoval. Výsledkem osmnáctiměsíční práce je obsáhlá závěrečná zpráva, která na více než dvanácti stech stranách předkládá zjištění o různých aspektech českého systému VaVaI, porovnání s osvědčenou zahraniční praxí, varování před nebezpečími skrytými v českém systému a konkrétní doporučení, jak odstranit závažné nedostatky a zlepšit fungování a efektivnost systému. Zpráva je rozdělena do osmi částí, které spojuje a doplňuje syntetická zpráva.

V první části předkládá Joanneum Research podrobné zhodnocení veřejných výdajů na VaVaI v ČR. Přestože mnohé údaje a závěry jsou účastníkům českého systému VaVaI dobře známy, zpráva je cenná tím, že představuje nezávislý pohled zvenčí doplněný o kvalifikovaná srovnání se zahraničím. Konstatuje, že podíl účelového financování výzkumu v ČR je neobvykle vysoký, a nedoporučuje ho dále zvyšovat. Systém financování má reflektovat strategické zájmy země a jeho celkovou úroveň je třeba zvýšit. Programy VaVaI se nemají omezovat jen na výstupy, ale mají zahrnovat promyšlené nástroje pro posilování spolupráce podniků s akademickou sférou, vzdělávání odborníků a rozšiřování vzájemné spolupráce mezi výzkumnými ústavami a vysokými školami.

Druhá část, jejímž garantem byl Technopolis, obsahuje velmi kritický pohled na systém řízení VaVaI v ČR a zejména na roli, kterou v něm má Rada pro výzkum, vývoj a inovace. Česká republika velmi nutně potřebuje zákon o státní službě. Rozhodnutí, která se v jiných zemích spíše opírají o partnerství účastníků systému založená na vzájemné důvěře, jsou u nás naopak odosobňována a centralizována. Reforma systému VaVaI z roku 2008 se nedokázala vyrovnat s politickou nestabilitou a s hlubokou nedůvěrou k vládě a státní správě. RVVI se zaměřuje na mikromanagement a podrobná rozhodnutí o financování a místo odborného poradního tělesa vytvářejícího dlouhodobé strategické koncepce se stává výkonným orgánem typu ministerstva pro vědu. Důsledkem je zvětšující se odstup mezi rozhodnutími o podpoře

VaVaI a účastníky systému, absence strategických informací o potřebách a příležitostech, převážně soutěžní a tudíž nestabilní financování VaVaI z veřejných zdrojů a skutečnost, že iniciativy typu OP VaVpI představují spíše hrozbu než příležitost.

Třetí část vypracovaná rovněž Technopolisem s podporou bibliometrické analýzy CWTS je věnována tématu, které je v posledních letech předmětem ostrých diskusí a zdrojem neshod mezi aktéry VaVaI: kvalitě výzkumu, způsobům jeho hodnocení a institucionálního financování. Česká republika postrádá kulturu hodnocení. Postupy hodnocení výzkumu v ČR mají závažné systémové nedostatky. Omezují se na kvantitativní měření výstupů, pomíjejí kvalitativní vyhodnocování přínosů, dopadů a relevance, a proto vůbec neplní hlavní funkce hodnocení: sledovat, zda hodnocená činnost směřuje ke stanoveným cílům, vyhodnocovat, zda a do jaké míry je cílů dosahováno, a poskytovat nástroj k vytváření strategií. Hodnocení programů na všech úrovních postrádá hodnocení ex-post. Metodika hodnocení je redukcionistická, omezuje se jen na minulost a postihuje jen velmi úzký úsek fungování instituce. Rozhodně by se měla přestat používat. Pro účely hodnocení institucí by se měla nahradit informovaným peer-review bez mechanických vazeb na rozdělování peněz. V oblasti účelového financování je třeba zavést obecné standardy hodnocení, které přesahují pouhé počítání výsledků a zaměřují se i na společenský přínos a dopad projektů, programů a resortních a národních politik.

Čtvrtá část věnovaná oblasti práv k duševnímu vlastnictví, kterou vypracoval Technopolis ve spolupráci s Peritusem, konstatuje celkově nízkou úroveň povědomí o této oblasti v českém inovačním systému, a to zejména na úrovni státní správy a řízení vysokých škol a výzkumných institucí. Tato část doporučuje zavést na ministerstvech systém osobní odpovědnosti za tuto oblast a eliminovat negativní dopad metodiky hodnocení, která přikládá váhu průmyslovým vzorům a mechanicky počítá patenty bez rozlišení jejich hospodářského dopadu. Tematicky navazuje pátá část zaměřená na analýzu vztahů mezi oblastmi výzkumu a průmyslu, jejímž garantem byl Joanneum Research. Podrobný rozbor rolí a přístupů jednotlivých aktérů a mezinárodní srovnání doplňují SWOT analýza složitých vztahů a množství doporučení.

Vyhodnocením stavu mezinárodní spolupráce ve výzkumu se v šesté části zabývaly Manchester Institute of Innovation Research spolu s Technopolisem. Z bibliometrické analýzy vyplývá, že v této oblasti dominují ústavy Akademie věd a Karlova univerzita. Hodnotitelé dospěli mj. k závěru, že brzdou rozvoje mezinárodní spolupráce jsou kromě fragmentace výzkumu malá velikost výzkumných skupin a nedostatek strategického řízení jako důsledek nedostatečné institucionální podpory. Je také třeba posílit koordinaci mezi jednotlivými aktéry.

CHEPS vypracoval poměrně rozsáhlou analýzu situace v oblasti lidských zdrojů doplněnou o srovnání s příklady dobrých postupů v evropských zemích. Hlavní doporučení zahrnují systematický přístup k zavádění politických a strategických opatření, včasné plánování finančních zdrojů pro udržitelnost infrastruktur vybudovaných v rámci OP VaVpI, posílení řízení lidských zdrojů na centrální institucionální úrovni, zvýšení příjmů doktorandů a vytvoření meziresortní strategie pro koordinaci imigrační politiky.

Poslední část věnovanou bibliometrické analýze výzkumné produkce ČR v mezinárodním kontextu, doplněnou o rozsáhlou tabulkovou přílohu, připravilo CWTS.

Nejdůležitější závěry shrnuje syntetická zpráva. Ústředním problémem je vysoká míra cynismu a nestability v poliickém životě a s tím související nedostatek důvěry na všech úrovních, zejména nedůvěry k vládě. Podíl účelového financování je riskantně vysoký, je třeba posílit stabilitu institucí. Přílišná centralizace rozhodování brání aktivnímu zapojení účastníků systému. Celkovou úroveň státní podpory VaV i podíl soukromých zdrojů je třeba zvýšit.

Používaná metodika hodnocení je zcela nevhodná. Je třeba vytvořit strategii mezi-národní spolupráce a strategii pro oblast práv k duševnímu vlastnictví.

Podrobně prostudovat závěrečnou zprávu auditu rozhodně není snadný úkol. Aktéři systému VaVaIv ČR, zejména ti na manažerských pozicích, by se však neměli nechat rozsahem zprávy odradit. Získali jsme unikátní, nesmírně poučný a cenný odborně zpracovaný materiál, který poskytuje nezávislý pohled na scénu českého systému VaVaI. Materiál, který otevřeně sděluje povzbudivé i nepříjemné pravdy a který nesmí zapadnout, chceme-li skutečně zlepšit fungování systému VaVaI, pozvednout jeho úroveň a přispět ke zvýšení konkurenceschopnosti ČR. Je čas přestat s amatérismem založeným na subjektivních dojmech. Některá závazná zjištění, varování a doporučení byla obsažena již ve dvou průběžných zprávách auditu, které byly prezentovány na konferencích pro odbornou veřejnost. Zodpovědné orgány je bohužel zatím nebraly vážně a jejich představitelé se vyhýbali otevřené diskusi na konferencích k závěrům auditu.

Převzetím závěrečné zprávy auditu projekt nekončí. Úkolem projektového týmu v následujících několika měsících bude navrhnout jak získané informace a doporučení implementovat do strategických dokumentů českého systému VaVaI. Na výstupy tohoto projektu by měl navázat i připravovaný IPn Efektivní systém hodnocení a financování výzkumu, vývoje a inovací.

Množství a závažnost zjištěných problémů českého systému VaVaI ukazuje, co všechno bylo v minulých letech zanedbáno nebo pokaženo. K výsledkům auditu se od počátku tvořily dva krajní názory. Ten, který se je snažil bagatelizovat nebo zpochybňovat, pod tíhou věcných argumentů postupně slábl. Ten druhý považoval audit za zbytečný, protože přece o mnohých problémech víme a dlouho na ně upozorňujeme. To je do velké míry pravda. Vzniká otázka, proč tomu tak je. Odpověď na ni je klíčem k budoucnosti naší vědy a vzdělanosti.

(Článek je zveřejněn v Akademickém Bulletinu ... Závěrečnou zprávu a prezentaci zástupců konsorcia na konferenci naleznete na <http://audit-vav.reformy-msmt.cz/soubory-ke-stazeni/>.)